

Türkiye’de Çalışma ve Meslek Sahibi Olma Algısı – Şiir/Edebiyat Alanı Örneği

Ozan Eren¹

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

Öz

Birçok sosyolojik çalışmada, çalışma kavramı hâlen ücretli çalışma olarak düşünülmekte ve diğer çalışma türleri önemsenmemektedir. Bu bakış açısı, geniş kapsamlı çalışma pratikleri tanımı önermek yerine meta üretimini ileri sürer ve değişim değerinin önemini vurgular. Bu eğilim, meslek sahibi olmanın tanımlanmasında da görülmektedir. Günümüzde meslek sahibi olmak, üreticinin ürettiği meta ile ilişkisi üzerinden tanımlanmaktadır. Söylenenler ışığında bu çalışma, Türkiye’de çalışma ve meslek sahibi olma algısını şiir/edebiyat alanı örneği üzerinden gözlemlemeyi ve tartışmayı hedeflemektedir. Bu çalışma bize gösterecektir ki, şiir/edebiyat alanının kendine özgü iç dinamikleri ve şairliğin/yazarlığın meslekler hiyerarşisindeki yeri düşünüldüğünde, şair/yazar toplumsal tabakalaşmayı deneyimler. Çalışma-boş zaman ikiliğini de göz önünde bulunduran çalışmanın kavramsal çerçevesinde Karl Marx’ın ekonomi ve çalışma üzerine görüşlerine sıkça referans verilecektir. Çalışmanın son aşamasında, Pierre Bourdieu tarafından ortaya konan farklı sermaye türlerine ve meslek saygınlıklarına dair yürütülen çalışmalar, şiir/edebiyat alanına uyarlanacaktır.

Anahtar Kelimeler

Çalışma • Meslek • Türkiye • Boş zaman • Şiir/edebiyat

¹ Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Meclis-i Mebusan Cad. No: 24 Fındıklı 34427 İstanbul. Eposta: ozaneren84@hotmail.com

Sosyolojik çalışmaların ve araştırmaların çoğunda çalışma kavramı halen ücretli çalışma üzerinden düşünülmektedir. Bu bakış açısı da, kullanım değeri olan mal ve hizmetlerin üretimi üzerinden kurulacak geniş kapsamlı bir çalışma tanımı yerine, bilhassa kapitalist sistemde, meta üretimini ön plana çıkarıp değişim değerine sahip olması beklenen ürünlerin üretimine dayanan çalışma tanımını öne çıkartmaktadır. Türkiye’de de çalışma kavramı ele alınırken benzer bir eğilim gözükmektedir. Bu eğilim, meslek sahibi olmanın tanımlanmasında da kendini hissettirmektedir. Kendine özgü özel meta üretiminin yüksek olduğu sistemde, üreticinin ürettiği meta ile ilişkisi üzerinden bir “meslek” tanımı yapılmaktadır. Böylece kapitalist sistem materyalist bir yaklaşımı dayatarak “meslek” sahibi olmayı tanımlamış olur.

Türkiye’de meslek sahibi olmak genellikle, ekonomik bir etkinliği profesyonel uğraş haline getirmek olarak görülür ve meta ile kurulan ilişki üzerinden tanımlanır. Çalışma kavramı, kullanım değeri olan mal ve hizmetlerin üretimi üzerinden kurulacak geniş kapsamlı bir tanıma kurumsal ve yapısal olarak işlevsellik kazandıramadığı için birçok uğraş – bunlar üretim sürecine dâhil olsa da – boş zaman aktivitesi veya hobi olarak değerlendirilmektedir. Gündelik hayat pratiklerine de yansıyan bu yaklaşım, boş olmayan zamanın boş olan zaman üzerinde tahakkümünü; meslek sahibi olmanın meslek sahibi olmama veya hobi sahibi olma durumlarına göre üstünlüğünü artırma ihtimalini içinde taşır. Dolayısıyla toplumsal tabakalaşmayı derinden etkileme eğilimi gösterir. Bu duruma, kullanım değeri yüksek olup değişim değeri olmayan veya değişim değeri olsa bile düşük bir değişim değerine sahip olan edebiyat ve sanat alanındaki ürünlerin yaratım sürecinde bilhassa rastlanır. Bir mühendisin işi ve boş zamanı deneyimlemesi arasında algılanan fark bu duruma bir örnek teşkil eder:

Herhangi bir ekonomik değeri olmayan ve zevk için yapılan çalışmalar çalışma olmaktan çok “hobi” değeri taşımaktadır. Örneğin, bir mühendis, kendi mesleğini, bir iş olarak ve ekonomik değer taşıması bağlamında icra ettiğinde, bu bir çalışmadır. Ancak, aynı mühendis, kendi mesleği dışında zevk ve hobi için bir resim yaparsa veya bir şiir yazarsa bu yaptığı bir çalışma olarak kabul görmemektedir” (Ören, 2013, s. 17)

Söylenenler ışığında, bu çalışma, Türkiye’de çalışma ve meslek sahibi olma algısını şiir alanı örneği üzerinden gözlemlemeyi ve tartışmayı hedeflemektedir. Bu çalışma aynı zamanda, hem boş olmayan zamanın boş zamana tahakkümü hem de şiir alanının kendine özgü iç dinamikleri göz önünde bulundurulduğunda eşitsizliklerle yüzleşen şairin, şiir alanındaki konumunu ve meslekler hiyerarşisindeki yerini tartışmayı amaçlar. Bunun için öncelikle, bu çalışmada ortaya atılan iddiaların kavramsal zemininde sıkça referans verilecek olan Marx’ın ekonomi ve çalışma üzerine görüşleri kısaca açıklanacak ve genel olarak kabul gördüğü şekliyle “meslek” tanımı yapılacaktır. Ardından, meslek sahibi olmak ile ilişkilendirilen çalışma kavramı, çalışma-boş zaman karşıtlığı göz önünde bulundurularak ele alınacaktır. Çalışmanın

devamında Türkiye’de püriten etikten hedonist etiğe geçiş süreci, 1980 darbesinde Turgut Özal’ın söylemlerinin toplumu hedonist değerlere yaklaştırma eğilimi de göz önünde bulundurularak anlatılacaktır. Çalışmanın son aşamasında, Türkiye’de çalışma ve meslek sahibi olma algısı şiir alanı üzerinden gözlemlenecektir. Bu bölümde, çalışmanın önceki kısımlarında ele alınan tanımlamalar ve kavramlar, Bourdieu tarafından ortaya konan farklı sermaye türleri ve meslek saygınlıklarına dair yürütülen çalışmalarla birlikte şiir alanı örneği üzerinden düşünülecek ve Türkiye’de çalışma ve meslek sahibi olma algısı somutlaştırılmaya çalışılacaktır.

Meta Üretimi ve Meslek Tanımı

Kapitalizmi diğer üretim biçimlerinden ayrı olarak ele alıp derin analizlerde bulunan Marx’a göre kapitalizm, kendine özgü özel meta üretiminin en yüksek olduğu sistemdir. “Değişime giren ürün meta olur. Ancak, o şeye, ürüne, iki şahıs ya da iki topluluk arasındaki ilişki neden olmaktadır. Burada artık tek bir şahısta birleşmeyen üretici ile tüketici arasındaki ilişki eklendiği içindir ki, o şey, bir metadır” (Marx, 2005, s. 32). Meta, insan emeği tarafından üretilen bir ürün olup hem kullanım hem de değişim değerine sahiptir. Metanın değişim değeri ise kapitalist sistemde daha önemli bir yerdedir. “Değişim değeri, bireylerin eşit ve genel emek sayılan emekleri arasındaki ilişkilerden özgül olarak toplumsal olan bir emek biçiminin nesnel ifadesidir.” (Marx, 2005, s. 53) Çalışmanın giriş kısmında da değinildiği üzere, kapitalist sistemde “meslek” sahibi olmak bir bakıma meta ile kurulan ilişki üzerinden tanımlanırken materyalist bir yaklaşımı dayatır. Bu iddiayı temellendirmek ve açıklamak için bu aşamada meslek sahibi olmanın nasıl tanımlandığına ve meslek algısına kısaca değinmek gerekir.

Meslek sözcüğünün kökenine baktığımızda, Arapça *sulūk* kelimesinden türetildiği görülür. “Köküne bağlı olarak tutulan yol” anlamına gelmektedir ve sözlükteki ilk anlamı “bir kimsenin geçimini sağlamak için yaptığı sürekli iş” (Heyet, 1992, s. 1012) şeklindedir. Bugünün modern toplumlarında algılandığı biçimiyle meslek kavramına bakılacak olursa, meslek, “belirli düzeyde beceri, teorik bilgi, eğitim ve diploma gerektiren, niteliği toplumdaki topluma değişmekle beraber yüksek statü, prestij ve gelir kazandıran iş” (Demir & Acar, 2007, s. 282) olarak tanımlanır. Meslek sahibi olmak veya olmamak, hatta saygınlığı yüksek bir mesleğe sahip olmak veya olmamak, sosyal tabakalaşma süreçlerinde belirleyici etkenlerden biri olarak karşımıza çıktığı için, meslek kavramının sosyoloji disiplini dâhilinde kavramsallaştırılmasının nasıl yapıldığı büyük önem taşır. Hazırlanan sosyoloji sözlükleri içerisinde ayrı bir önem atfedilen ve geniş bir okur kitlesine ulaşmayı başaramış Gordon Marshall’ın *Sosyoloji Sözlüğü* adlı yapıtında meslek, “emek piyasalarının büyümesinin bir sonucu olarak ev eksensli işlerden ayrılan iktisadi bir rol” (Marshall, 2005, s. 491) olarak tanımlanır.

Çalışma Sosyolojisi ve Meslekler Sosyolojisi ile ilgili kitaplar ve yayınlar başta olmak üzere, Türkiye’de yürütülen birçok çalışmada meslek olgusu birçok kez ta-

nımlanmış ve/veya işlevi üzerinde durulmuştur (bkz. Aytaç, 1996, s. 34; Cerit, 1994, s. 8; Erhan, Kılıçgedik, Bakan, Bakan & Kemer, 2003, s. 412; Ertekin, 1987, s. 35; Kemerlioğlu, 1996; Kulaksızoğlu, 2005, s. 172; Kuzgun, 2000, s. 3; Mays, 1973, s. 1; Özsoy, 2004, s. 105; Sencer, 1974, s. 41; Soyer, 1966, s. 104). Meslek olgusu üzerine yapılan farklı yorumlar ve tanımlamalar zaman zaman meslek olgusunun farklı özelliklerine değinse de, meslek tanımlarındaki ortak vurgu hayatını sürdürmeye yarayan bir alanda kişinin ekonomik sermayesini geliştirmek üzere konumlanması veya ekonomik bir etkinliği profesyonel uğraş hâline getirmesidir. Ekonomik sermaye, Bourdieu tarafından “anında ve doğrudan paraya çevrilebilir ve mülkiyet hakları biçiminde kurumsallaştırılabilir olan sermaye” (Bourdieu, 2010, s. 49) olarak tanımlanır.

Bir mesleğin sahiplenilişinde ve sürekliliğinde birçok edimin belli işlevsel özellikler taşıdığı ve meslek tanımının belli kontrol-iktidar mekanizmaları tarafından belirlendiği ve sürdürülebilirliğinin tayin edildiği görülür. Diğer yandan, meslek sahibi olmak ile ilişkilendirilen çalışma kavramının standart bir tanımının yapılması, çalışma ve çalışmama arasındaki sınırların tam olarak çizilememesinden dolayı son derece zordur. Bu noktada, çalışma ve boş zaman kavramlarının tarihsel gelişimlerine ve Türkiye’de nasıl algılandıklarına bakmak gerekir.

Çalışma ve Boş Zaman Kavramları

Sosyal hayata dâhil olmamızı sağlayan, hayatımızın etrafında şekillendiği çalışmanın tarihi insanlık tarihi kadar eskidir. İkel insanlarda çalışma, daha çok fizyolojik gereksinimleri karşılamak için bir etkinlik olarak karşımıza çıkar. Tarım toplumlarına geçişle birlikte, çalışma olgusu, gündelik hayat pratiklerinin içinde kendini hissettirmeye başlayıp kültürel-sosyal bir boyut kazanır. Feodal sistemde ise, toprak derebeylere (büyük toprak sahiplerine) ait olduğu için toprak mülkiyeti temelli hiyerarşik bir çalışma düzeni gözlenir. Çalışma olgusunun bugünkü temel özelliklerinin belirlenmesinde önemli bir yerde olan sanayileşme sürecine gelindiğinde ise çalışma yaşamı makineleşme süreciyle iç içe geçer. Diğer bir deyişle, çalışma olgusunun tanımı ve kapsamı ilk insandan başlayarak toplumun üretim biçimleri ve ilişkilerindeki değişimlere paralel olarak değişmiştir: “Doğada var olan ilk insanla birlikte, çalışmadan söz etmek olanaklıdır. Çalışma olgusunu, sadece bir emek harcama biçimi ya da sadece para karşılığı yapılan bir iş olarak düşünmemeliyiz” (Güldiken, 2015, s. 5). Sosyal bir olgu olarak nitelendirilebilecek çalışma olgusu, ilkel toplumlardan günümüz modern toplumlarına doğru çeşitli yapısal değişim ve dönüşümler geçirmiştir. Bu değişim ve dönüşümler, çalışmaya atfedilen değer ve anlamı da etkilemiş ve çalışma olgusuna dair yeni tanımlamaların doğmasına neden olmuştur. Émile Durkheim’a göre ilkel toplumlar, “mekanik dayanışma” tipiyle karakterize edilen, sınırlı işbölümünün gözlemlendiği, uzmanlaşmanın olmadığı ve farklılaşmamış toplumsal yapının hâkim olduğu toplumlardır. Bugün ise, gelişen işbölümü ve uzmanlaşma söz konusudur. Bu değişimler de, çalışma olgusuna dair yeni tanımları, anlamları ve değerleri

doğurmuştur. “Zamanla cinsiyet ya da yaş gibi diğer özelliklere dayanan farklılaşmaların yanında, üretim sürecindeki rollere dayanan bölünmeler ve bunun uzantısı olarak hiyerarşik bir yapı ortaya çıkmıştır” (Çolak, 2015, s. 35).

Günümüz modern toplumlarında ise çalışmaya atfedilen değer belli bir resmi ilişkiler ağı içerisinde kayıtlı olarak çalışma ve belli bir amaca yönelik gerçekleştirilen eylem odaklanma temelleri üzerinde düşünülse de, boş zaman-çalışma ikiliği çoğu zaman belirsizlikler içerir. Bu durumun sebeplerinden biri de zaman olgusunun kapsamlı bir tanımla ele alınmasının zorluğudur. Yeterince tanımlanamamış kavramlar gündelik hayatımızda karmaşalara neden olmakta ve algı bulanıklığı yaratmaktadır. Bunun en belirgin örneği, gündelik sohbetlerde kullanılan “iş olmak” deyişiyle başka birisiyle buluşmanın mı, yoksa bir çalışma etkinliğinin mi kast edildiğinin belirsizliğidir:

Birçok insan, sıradan meşguliyetlerini ya da boş zaman değerlendirmelerini bile “çalışma” olarak değerlendirebilmektedir. Bu değerlendirme “iş” kavramında da kendisini gösterir. İnsanlar, sunmuş olduğunuz bir teklife karşı olumsuz cevap anlamında “işim var” derken, belki de başka birisiyle buluşmasını kast ederek “işim var” diyebilmektedir. Burada da kast edilen şey, başka bir meşguliyetin varlığıdır. (Ören & Yüksel, 2012, s. 36)

Söylenenler ışığında, günümüz modern toplumlarında, bir uğraşı sahibi olmanın meslek sahibi olmaktan farklı algılanma ihtimali yüksektir. Söz gelişi, resim yapan ve ürünlerini ekonomik bir etkinlik çevresinde sunmayan birisi sadece resim yapar gibi görünür; ama ressam, resim yapmanın ötesinde bir etkinliği profesyonel uğraş haline getirerek meta ile ilişkisi dâhilinde bir mesleğe sahip olan kişi olarak algılanma eğilimi gösterir. Bu eğilimler ve algı kalıpları, çalışma ve boş zaman ayrımının günümüzde nasıl içselleştirildiğini incelemeyen tam olarak anlaşılabilir. Çalışma ve boş zaman arasındaki ayrımın belirsizliğine rağmen, modern toplumlarda yapılan temel ayrımlar algı dünyamızı etkilediği için gündelik hayat pratiklerimize de yansır:

Modern çağda boş zamanı çalışmaktan farklı olan zaman veya koşul olarak anlama eğilimimiz vardır. Çalışma, gerginlik, çaba, gayret ve zahmet içerir; oysa boş zaman çabasız,

Tablo 1

Modern Toplumlarda Çalışma ve Boş Zaman Algısı (Bozkurt, 2000, s. 17'den dönüştürülmüştür.)

Çalışma	Boş Zaman
Amaca yönelik araç	Kendi içinde amaç
Diğerleri için harcanmış zaman	İnsanın kendi zamanı
Toplumsal olarak yararlı, zorunlu	Birey merkezli
Başkaları tarafından ödüllendirici	Kendi kendini ödüllendirici
Rutin ve yeknesak	Özgürleştirici
Kısıtlı ve bağımlı seçimler	Özgür ve özerk seçimler
Başkalarınca örgütlenme, sıkı sıkıya programlanma ve saatler tarafından düzenlenme	İşverenden, zamanlamalardan, programlardan ve sistematikleştirmelerden bağımsız olma
Zorunluluk ilkesine bağlı olma	Keyfilik ilkesine bağlı olma

rahat ve zevk vericidir. Çalışma, zorlama ve zorlukla yapılır, oysa boş zaman zorlamasıdır ve varoluşu sürdürmek için zorunlu değildir (Bozkurt, 2000, s. 17).

Modern toplumlarda çalışma-boş zaman ikiliğinin belirsiz özelliklerine rağmen, kavramlara geniş kesimlerce yüklenen belli özellikler vardır (bkz. Tablo 1).

Yukarıdaki tablodan anlaşılacağı üzere çalışma kavramını boş zamandan ayıran en temel özellik, bireyin çalışma yaşamıyla olan ilişkisinde kendini tam olarak özgür ve özerk bir özne olarak konumlandırılmaması, kısmen bağımlı bir özne konumunda olmasıdır. Bunun nedeni, günümüzde çalışma olgusunun bireyin kendi kendine gerçekleştirdiği bağımsız ve özgür seçim, tavır ve eğilimlerinden ayrı tutularak sınırları belli örgütsel bir yapı içinde tasarlanması ve algılanmasıdır. Çalışma olgusunun bu kavramsal tasarısı ve algısı “boş olmayan” zamanı dilimini çalışma zamanı olarak kurarken, çalışma zamanı dışında kalan ve boş zaman denilen zaman dilimini ikincil veya ast konuma hapseder. Bu algı da ister istemez boş olmayan zamanın boş zamana tahakkümünü güçlendirirken çalışma dışı zamana içten içe beyhude zaman yakıştırması yapılmasına neden olur.

Diğer yandan çalışma ve boş zaman kavramlarına, tarihte farklı kültürel, ekonomik ve sosyal ilişkiler ağı içinde farklı anlamlar yüklenmiştir (bkz. Tablo 2).

Tablo 2 <i>Dönemlere Göre Çalışma ve Boş Zaman Algısı (Bozkurt, 2000, s. 21)</i>		
Dönemler	Çalışma	Boş Zaman
Antik Yunan Kültürü	Olumsuz	Tefekkür
Roma Kültürü	Amaçları gerçekleştirmek için gerekli	Daha çok çalışmak için dinlenme
Erken Hristiyanlık	İnsan ihtiyaçları için gerekli	Boş zaman: Tanrının tefekkürü
Kalvinizm	Cennete seçilenler arasına girebilmek için bir araç	Serbest zaman: Tembellik

Tabloda gösterildiği gibi, çalışma ve boş zaman algısı farklı kültürlerle ve dönemlere göre değişiklik göstermiş; kimi zaman çalışma olgusuna, kimi zaman boş zamanın değerlendirilmesine işlevsel bir anlam yüklenmiştir. Çalışma ve çalışma dışı ayrımının başlamasında ataerkil ailelerden çekirdek ailelere geçişin, evin giderek işten ayrı bir mekân haline gelmesinin ve iş olgusunun ücretle ilişkilendirilmesinin etkileri görülür. Çalışma-çalışma dışı ayrımı sanayileşme sonrasında belirginleşir: “Sanayileşme, eğlence ve dinlenme alanlarını netleştirdi. Ücret ile birlikte zaman, iş hayatında büyük bir yer edindi. Çalışma süreleri düzenlendi... Böylelikle, çalışma dışı bir alan formel olarak oluştu.” (Güldiken, 2015, s. 16)

Boş zamanla ilgili ilk ciddi çalışma olan Thorstein Veblen’in *Aylak Sınıfın Teorisi* (2005; İngilizce ilk basım 1899) adlı çalışmasında, boş zaman olarak nitelenen zaman dilimindeki etkinliklerin toplumdaki aristokrat sınıf tarafından gösterişçi tüketim malzemesi olarak kullanıldığı üzerinde durulur. Günümüzde ise boş zamanın kullanımı, Veblen’in gözlemlerinin bizim dünyamız için tam olarak geçerli sayılamama-

yacağını göstermektedir: “Veblen’in “zamanın üretici olmayan tüketimi” olarak nitelendirdiği “Boş Zaman (Leisure Time)” (Veblen, 2004, s. 44) kavramı günümüzdeki anlamıyla yine bu sınıfa kapsıyor olsa da kapsamı çalışan sınıfları da içerecek şekilde genişlemiştir.” (akt., Omay, 2008, s. 124)

Bugün Türkiye’de çalışmanın kavramsal olarak ele alınışını ve zihnimizde edindiği yeri düşündüğümüzde, çalışma kavramının edinilen meslekle ilişki üzerinden inşa edildiğini görürüz. Bu yüzden de çalışmanın iktisadi yönü ve çalışılan kuruma kayıtlı olma gibi hukuki niteliği dışındaki anlamlarının çoğunlukla göz ardı edilmektedir. Sözcüklerin kökenlerini ve anlamlarını araştırırken en sık başvurulan kaynak olan Türk Dil Kurumu, çalışma kavramını, “emekçinin düşünce veya bedensel gücünü, bir mal veya hizmet üretim sürecinde kullanması” (akt., Güldiken, 2015, s. 7) şeklinde tanımlamaktadır. Bu tanım bütünlüklü bir çalışma tanımı yapmaktan uzaktır. Çalışma kavramının sadece iktisadi bir tanım üzerinden ele alınması çalışmanın sosyal ve kültürel bağlamlardan soyutlanmasını beraberinde getirir.

Türkiye’de Püriten Etikten Hedonist Etiğe Geçiş

Batı’daki coğrafi keşiflerin ertesinde başlayan küreselleşme sürecinin yıllar içinde giderek hızını arttırdığı ve etki alanını genişlettiği bilinmektedir. Küreselleşme süreci, süregelen feodal ve ekonomik düzenin dönüşümünü sağlayıp teknolojik ve ekonomik alanlarda gelişmelerin önünü açan ve üretim tarzının değişmesiyle karakterize edilebilen Sanayi Devrimi’nden sonra bilhassa artmıştır. Küreselleşme olgusu yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren sıkça tartışılmaya başlamış, 1970’lerden itibaren de belirginleşmeye başlamıştır. 21. yüzyılın başlarına gelindiğinde ise, küreselleşmenin hemen hemen bütün ülkelerde etkili olduğu ve gündelik hayat pratiklerimizin önemli bir kısmına nüfuz ettiği görülmektedir. Günümüzde medya sektörünün etkisiyle yerel kültürler de küreselleşme eğilimi gösterir. Bu durum, Schiller (1993) gibi yazarlar tarafından tartışılan kültür emperyalizmi iddialarını da beraberinde getirmektedir.

Modern/endüstriyel toplumların etiği olarak bilinen püriten etiğin en belirgin özellikleri, çalışmayla birlikte üretkenliği öne çıkarması ve kaynakların sınırsız olmadığını öngörüp eldeki kaynakların rasyonel kullanımını benimsemesidir. Püriten etik, söylenenlerin paralelinde, eyleycilere² oto kontrol mekanizmalarını tesis etmeyi ve arzularını bastırabilmeyi öğütlerken az tüketme eğilimini bilinç düzeyine taşımayı hedefler. Günümüz toplumlarında ise, püriten değerler işlevselliklerini kaybedip yerini hedonizme, yani hazcılık temelli bir etik algısına bırakmıştır. Hedonist tüketici, arzuları sınırlamak yerine hazzı ön plana çıkarıp tüketim pratiklerini üretme odaklı değerlerin önüne koyan tüketicidir.

2 Bourdieu, araştırma nesnesini ele alırken bireyler demek yerine eyleyciler demeyi tercih eder. Bourdieu’ye göre, “toplumsal eyleyenler, kendilerini belirleyen durumu, toplumsal ve tarihsel olarak inşa edilmiş algı ve beğeni kategorileri aracılığıyla etkin olarak belirler.” (Bourdieu & Wacquant, 2003, s. 113).

Türkiye'ye baktığımızda, pre-kapitalist görünüme sahip olan Osmanlı'nın çöküşünden sonra cumhuriyet döneminde püriten etik değerlerin inşa süreci dikkati çeker:

Modern bir toplum yaratma projesi ile ortaya çıkan Cumhuriyet döneminde, özellikle eğitim yoluyla püriten bir çalışma kültürü yaratma çabasına tanık oluyoruz. Örneğin Atatürk'ün 'gençler sizden bir tek isteğim var, o da çalışmak' sözü bu çabayı çok veciz olarak ifade etmektedir. Nitekim Cumhuriyet tarihi boyunca da hep, çok çalışma, çok tasarruf ve kaynakların akılcı olarak kullanılması gibi daha seküler/püriten değerler sıkça işlenmiştir. (Bozkurt, 2000, s. 57)

Türkiye'de püritenizmden hedonizme geçiş süreci ise, 1980'lere damga vuran mühendis kökenli lider Turgut Özal'ın savunduğu pragmatist etiğin, hedonist değerlerin ve materyalist dünya görüşünün topluma dayatılması çabalarıyla gerçekleşmiştir. Özal'ın "Benim memurum işini bilir!" ve "Ben zenginleri severim!" tarzındaki söylemleri, eyleycilerin materyalle ilişkilerini artırmaya yönelik bir teşvik olarak algılanabilir. Bu yaklaşım, arzuları bastırmak ve oto kontrol mekanizmalarını tesis etmek yerine, daha çok kaynak tüketimini ve daha az üretkenliği ön plana çıkarmaktadır. Bu bağlamda, eyleycilerin boş zamanda gerçekleştirdiği aktiviteler, püriten değerlerin popüler kültürle iç içe geçip kültür endüstrisi³ ürünlerinin ve araçlarının ekonomik, sosyal ve politik alan başta olmak üzere etki sahasını artırmasına neden olur. "Boş zaman deneyimleri çoğunlukla hazzın tüketilmesini içeren, özellikle, konulu parklar, turistik mekânlar ve eğlence merkezlerinde yaşanmaktadır. Etkinliklerdeki ortak nokta, seyirsellik, popülerlik, zevk vericilik ve dolaysız erişilebilir olma gibi ölçütlerdir." (Aytaç, 2002, s. 255) Arabesk müziğin bir kültür endüstrisi ürünü olarak kitlelere ulaşmaya ve geniş beğeni toplamaya başlaması da 1980'lerin önemli bir özelliğidir. Özal'ın politik kampanyaları ve darbe döneminde müziğin standartlaşması ve metalaşması da bu süreci tetiklemiştir (bkz. Eren, 2015a).

Türkiye'de Meslek Sahibi Olma, Çalışma ve Sermayeler: Şiir/Edebiyat Alanı Örneği

Türkiye'de meslek sahibi olma ve çalışma algısının, eyleycilerin sermayelerini de göz önünde bulundurarak, şiir alanı üzerinden değerlendirileceği bu bölümde, ilk aşamada Bourdieu tarafından ortaya konan farklı sermaye türlerini tanımlanacaktır. Bourdieu'ye göre bireyler alanda farklı sermayelerinin (ekonomik, kültürel, sosyal) bileşkesiyle konumlar alırlar. Bu konumlar, içinde bulunduğu sınıfa işaret eden, hem yapılaştıran hem de yapılaştırılmış bir yapı olan, dönüştürme/değiştirme potansiyeline sahip olan ve *habitus* adı verilen belirli tutum ve eğilim kalıplarından bağımsız düşünülemez. Bourdieu'nün bahsettiği sermayeler şu şekilde tanımlanmaktadır:

3 Adorno'ya göre, "eserleri çoğaltılmak ve kitlesel olarak tüketilmek üzere üreten kültür endüstrisi, 'serbest' zamanı, yani sermayenin sultanı altında elde kalan özgürlük alanını, boş zamanın dışındaki üretim alanında hüküm süren mübadele ve eşdeğerlik ilkeleriyle uyumlu olarak örgütler; kültürü, herkesin arzularını tatmin etme hakkını gerçekleştirmesi olarak sunarken, gerçekte toplumun negatif bütünleşmesini devam ettirir." (Adorno, 2011, s. 13).

Anında ve doğrudan paraya çevrilebilir ve mülkiyet hakları biçiminde kurumsallaştırılabilir olan ekonomik sermaye; belirli şartlar içinde ekonomik sermayeye çevrilebilir olan ve eğitim vasıfları biçimlerinde kurumsallaştırılabilir olan kültürel sermaye; ve son olarak toplumsal yükümlülüklerden (“bağlantılar”) oluşan, belirli şartlar içinde ekonomik sermayeye çevrilebilir ve bir soyluluk unvanı gibi biçimlerde kurumsallaştırılabilir olan sosyal sermaye (Bourdieu, 2010, s. 49).

Bu sermaye türleri içerisinde, “kültürel sermaye” Bourdieu’nün çalışmalarında ayrı bir öneme sahiptir. Kültürel sermayenin gelişmesinde ve getirdiği davranış kalıplarının şekillenmesinde, aileden gelen özelliklerin yanı sıra eğitim ve dolayısıyla okullar başat rodedir. Diğer yandan, kültürel sermaye kavramı, Bourdieu sosyolojisinde okul gibi kurumlar aracılığıyla eşitsizlikleri yeniden üretmeye meyillidir. İçkin olarak gelişmiş kültürel sermayeye (*embodied cultural capital*) sahip bireyler egemen-üst sınıflardan gelen bireyler oldukları için, doğuştan gelen kültürel tavırları, beğenileri ve eğilimleri çalışan sınıfa ait bireylerle karşılaştırıldığında daha gelişkindir. Seçkin sınıftan gelenlerin, bu bağlamda, eğitim sisteminde başarılı olma ihtimali daha yüksektir. Çalışan sınıflardan gelenler ise sistemde başarılı olmak için sürekli daha çok çalışmak zorundadırlar. Bu durum da kaçınılmaz olarak sosyal alandaki konumlanmaları etkiler. Böylece, sınıfsal konumların belirleyiciliğinde önemli yeri olan kültürel sermaye, toplumsal eşitsizlikleri yeniden üretir. Bourdieu’nün belirttiği üzere (1979/1984), kültürel sermaye, aynı zamanda farklı beğeni kalıplarının da taşıyıcısı olarak sınıflar arası ayrımı derinleştirme eğilimi gösterir. İktisadi bir terim olan sermayenin kültürel birikimler ve kaynakların gücünü belirtmek için de kullanılarak *kültürel sermaye* olarak tanımlanmasının nedeni, kültürel sermayenin ekonomik kaynaklar gibi biriktirilebilme ve diğer sermaye türlerine dönüştürülebilme özelliğini vurgulamaktır. Özellikle, kültürel sermaye ile ekonomik sermaye formlarının birbirlerine dönüşebileceği üzerinde durur Bourdieu.

Kültürel, sosyal ve ekonomik sermayenin toplam hacmiyle alanda konumlanan eyleyiciler, *habitus* adı verilen belli tutum, tavır ve eğilim kalıplarını da beraberlerinde getirirler. Ayrıca, dikkat edilmesi gereken bir husus, toplam sermaye birikiminin birleşme biçimlerinin farklı eyleyicilerde farklılık gösterebileceğidir. Örneklendirilecek olursa, bir bireyin ekonomik sermayesi yüksek ama kültürel sermayesi düşükken diğer bir bireyin ekonomik sermayesinin düşük ama kültürel sermayesinin yüksek olması, her iki bireyin de sosyal sermayesi aynı olsa bile, bu bireylerin farklı eğilim kalıpları geliştireceğini gösterir.

Söylenenler ışığında Türkiye’de edebiyat alanındaki genel eğilimlere bakacak olursak, edebiyat ve sanat alanlarına ilgi duyan yetenekli öğrencilerin, bu çalışmanın giriş bölümünde de değinildiği gibi, kullanım değeri olan mal ve hizmetlerin üretimi üzerinden kurulacak geniş kapsamlı bir çalışma tanımı yapılamadığı için aileleri

tarafından daha saygın görülen ve daha kolay ekonomik sermayeye çevrilebilecek mesleklere –mühendislik, doktorluk gibi– yönlendirildiği görülür. Birey için meslek seçim süreci farklı karar aşamaları, etkileşimler ve etkileri içerir. “Meslek seçimi, sadece var olan işler arasında en uygununa karar vermekten ibaret değildir. Bireyin geçmişi ve temelleri, rol modelleri, deneyimleri, ilgileri ve kişiliği meslek seçimini etkileyen en önemli etkenlerdir.” (Onur, 1997, s. 151) Dolayısıyla, hangi etkenlerin bireyin meslek seçiminde ne kadar etkili olduğu sosyolojik araştırmalar için büyük önem taşır. Doğu Anadolu Bölgesi’nde yürütülen geniş çaplı bir araştırma, ailenin öğrencilerin tıbbi meslek olarak seçmesinde ne kadar etkili olduğunu gösterir:

Köksalan’ın (1999) Doğu Anadolu Bölgesi’ndeki beş üniversiteden seçilen 1434 öğrencinin kariyer seçiminde etkili olan faktörleri belirlemeye yönelik çalışmasında, birinci sırada etkili olan faktörün ‘öğrencinin mesleğe duyduğu ilgi’ olduğu görülmüştür. İkinci sırada “ailenin”, üçüncü sırada da ‘öğretmenlerin etkisi’ gelmektedir. Aynı çalışmada tıp fakültesi öğrencilerinin tıbbi meslek olarak seçmesinde birinci sırada etkili olan iki faktörün, ‘mesleğe duyulan ilgi’ (%43) ve ‘ailenin etkisi’ (%43) olduğu görülmektedir. Benzer bir araştırma, Fırat Üniversitesi Tıp Fakültesi öğrencileri için de yapılmış ve sonuçta öğrencilerin tıp fakültesini seçmelerinde en önemli faktör olarak birinci sırada kendi istekleri (%63) ikinci sırada da aileleri (%26,7) olduğu görülmüştür.” (Açık, Oğuzöncül, Polat, Güngör & Güngör, 2002’den akt., Genç, Kaya & Genç, 2007, s. 53–54).

2002–2003 eğitim–öğretim yılında İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi’ne devam eden 364 öğrenci üzerinden yapılan bir başka çalışmada ise öğrencilerin tıbbi meslek olarak seçmelerinin arkasında yattığını belirttikleri nedenler dikkat çekicidir: “Lisede başarılı öğrenci olma (%76,2), hekimliğin saygın meslek olduğunu düşünme (%74,5), tıba ilgi duyma (%71,5) ve tıba yeteneği olduğunu düşünme (%69,0).” (Genç ve ark., 2007, s. 55)

Çalışma Sosyolojisi alanında ortaya atılan bu iddiaları somutlaştırmak için bir şairin emeğinin materyale dönüşene kadar geçen zamanı değerlendirmede gösterdiği davranış tutumları ve muhtemel eğilimler ele alınabilir. Şiir alanını düşünürsek, şiir yazma edimi ve şair olma uğraşının ilk adımı edebiyat dergilerinde şiir yayımlamaktır. Genç şair, uzun yıllar edebiyat dergilerinde şiirlerini yayımlayıp kendini şiir alanında bir nebze olsun görünür kıldığında ilk kitabını yayımlatmayı düşünebilir. Burada vurgulamak gerekir ki, saygın edebiyat dergilerinde şiir yayımlatabilmek, şiir alanında büyük bir emek harcamadan pek muhtemel gözükmemektedir. Ancak edebiyat dergilerinde yayımlanan şiirlerden şairlere herhangi bir ücret ödenmemektedir. Genç şair ilk kitabı yayımlanıncaya kadar ürünlerini metaya dönüştüremediği ve bu bağlamda değişim değerine sahip ürüne ulaşamadığı için, Türkiye’de çalışma kavramının tanımı dâhilinde olmayan bir etkinlik olarak özgür ve özerk seçimleri doğrultusunda şiir yazan ve boş zamanını kullanan bir birey olarak algılanma olası-

lığını taşır. Bir diğer ifadeyle, şiir yazma edimi ve şair olmak meslek sahibi olmakla ilişkisel olarak düşünüldüğünde şairler meslek unvanını almakta güçlük çekmektedirler, zira günümüzün çalışma etiği tanımı belli olup metayla kolayca ilişki kurabilen ve değişim değerine sahip ürüne kolayca dönüşümü sağlayan uğraşları meslek olarak tanımlamaktadır.

Şiir alanına dönecek olursak, belli şiir yarışmalarında ödül alan şairler sosyal sermayelerini ve edebiyat alanında saygınlıklarını artırdıkları için, yayınevleri ödül alan şairleri diğerlerinin önüne koyarak ilk kitaplarını ücretsiz basmayı öncelikli olarak görür. İlk kitap için yapılan telif hakkı sözleşmelerinde ise şairlerin ödül alıp almadığına bakılmaksızın, çoğunlukla, kitaplardan şairlere telif olarak ödenen genellikle adedi 40-100 arasında değişen kitap (şairin basılan yeni şiir kitabı) dışında bir telif olmaması dikkat çekicidir. Ayrıca belirtmek gerekir ki, şairlerin ürünlerini metaya veya materyale dönüştürmesinde önemli rol oynayan Türkiye’de düzenlenen birçok büyük şiir yarışmasında jüri üyeleri sunulan dosyaların edebi niteliğinden önce başvuran adayların sosyal sermayelerinin gücünü önemsemektedirler. Bu durum da, muhtemel yarışmaya kayıtlı olarak katılmadan çok önce ödül alacakların belli olduğu anlamına gelir:

...toplumcu bir ozan adına konulmuş bir şiir ödülünü, onun dünya görüşüyle taban tabana zıt, bireyci bir ozan kazanmış! Nasıl oluyor diye sormayın. Burada işin içine seçici kurullar giriyor... Bir ozan adayının, babasının seçici kurul üyesi olduğu bir yarışmada birincilik ödülü kazanması artık kimseyi şaşırtmıyor (Aşut, 2006, s. 212).

Diğer yandan, şiir yarışmalarında seçici kurul üyeliği yapanların bir kısmı edebiyat alanına hizmet etmekten ziyade şiir alanındaki konumlarını sağlamlaştırmak, bir nebze sembolik sermaye edinmek ve ekonomik sermayelerini güçlendirmek amacı güderler: “Dikkatli okurlar, yazın alanındaki seçici kurulların genellikle aynı kişilerden oluştuğunu bilirler. Öyleyse neden üstleniyorlar bu görevi? Hem yazın alanında edindikleri erki korumak, hem de seçici kurul üyeliği dolayısıyla ek gelir sağlamak için.” (Aşut, 2006, s. 212)

Diğer yandan, şiir alanında konumlanmalarını uzun zaman önce gerçekleştirmiş eyleyiciler, alana yeni girmeye çalışanlar için alanın sınırlarını işaret ederken belli tahakkümleri de dayatırlar:

Yaşanan yıl sayısı, birçok alanda olduğu gibi şiir bağlamında da bir tür sıradüzen (hiyerarşi) kaygısıyla değerlendirilmek isteniyor, değerlendiriliyor. Belki de bu yüzden, yaşça büyük olan kimi şairler, şairler arasında varsayılan bu sanal sıradüzene göre “tepede” sayılmak istiyor; bunu doğrulamayan eğilimlere karşı “zaten gençler...” diye başlayan didaktik söylevlerine başlıyorlar. Daha kötüsü, kültür endüstrisinin güdümünde palazlanmaya başlayan “şiir piyasası” yaşı ilerleyen ve bir zamanlar iyi-kötü şiirler yazmış kişileri bu sanal sıradüzenin yukarılarına taşıma çabasına giriyor (Tercan, 2006).

Bugün şiir alanında önemli bir yerde konumlanan bazı edebiyat dergilerinin de dergiye ürün gönderen şairlerin şiirlerini yayımlarken edebi nitelikten ziyade şairin süregelen sosyal sermayesinin gücünü göz önünde bulundurmaları eyleycilerin şiir alanında konumlanırken maruz kaldığı eşitsizlikleri ve dolayısıyla ortaya çıkan toplumsal tabakalaşmayı kanıtlar niteliktedir:

12 Eylül'ün empoze ettiği kültür endüstrisi ürünleri; edebiyat-sanat alanında, bilhassa arabesk müzikle birlikte görülen metalaştırma, standartlaştırma ve tek tipleştirme girişimleri 12 Eylül'ün karakteristik özellikleri değil miydi? Peki, bugünün edebiyat ve sanat alanını; şiirini ve şairlerini buradan yola çıkararak düşünürsek... Tek tipleştirme girişimi yok diyebilir miyiz? Elbet, 80 darbesine kıyasla yok diyebiliriz. Ancak, şiir erklerine itiraz eden şiirler yazılmadıkça; ahbap – çavuş ilişkilerine dayalı, özerkliği kısıtlı ve bağımlı bir eleştiri mekanizmasını kabul eden şiir, yerini kültürel üretimin özerk alanına bırakmadıkça sadece sembolik bir başkaldırı devam edecektir. Ne zaman ki şiir her tür iktidar alanının –edebiyat alanı ve politik alan başta olmak üzere– tahakkümüne karşı ayaklanır, tümünden özerkliğini ilan eder, işte o zaman tam olarak bütün kuşatmalarla –başta 1980 darbesi olmak üzere– yüzleşmemiz tamamlanır (Eren, 2015b, s. 42).

Böylece, günümüzün meslek tanımı dâhilinde, hem boş olmayan zamanın boş zamana tahakkümü üzerinden hem de şiir alanının kendi iç dinamikleri bağlamında eşitsizliklerle yüz yüze gelen şair, Türkiye’de çift katmanlı olduğu için derinleştirilmiş bir toplumsal tabakalaşmayı deneyimler.

Çalışmanın sosyolojik boyutlarını ve toplumsal tabakalaşmayla ilişkisini meslek tanımı üzerinden düşünürken daha sağlıklı değerlendirmelerde bulunmak için, meslek saygınlıklarına dair yürütülen çalışmalara bakmak gerekir. Meslek saygınlıklarına ilişkin 1980’lerden önce yapılan en kapsamlı çalışmalardan biri, gelir dağılımını belirleyen nedenlerin ortaya çıkarılması için 15 Aralık, 1977-15 Şubat 1977 tarihleri arasında Ankara’nın Merkez, Altındağ, Yenimahalle ve Çankaya bölgelerinde 1232 kişiye uygulanan anketin bir yan ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Önceden belirlenen 60 mesleğin “çok iyi, iyi, orta, kötü, çok kötü” olarak derecelendirilmesi ile oluşan meslek saygınlık değerlerinin sonuçları dikkat çekicidir:

Meslek saygınlık değerlerinin değişik gelir gruplarına göre farklılık göstermediği sonucuna varılmıştır. Gelir gruplarına göre mesleklerin saygınlık sıralamalarında görece farklılıklar gösteren mesleklerin arasında savcı, dişçi, subay, TBMM üyesi, roman yazarı, din adamı, film artisti, futbolcu, dolmuş şoförü gibi meslekler görülmektedir. Savcılık, TBMM üyeliği, subaylık, din adamlığı, dolmuş şoförlüğüne en düşük gelir grubunca en yüksek görece saygınlık sırası verilirken; dişçilik, roman yazarlığına en yüksek görece saygınlık sırası en yüksek gelir gruplarınca verilmektedir. Din adamlarının ve emniyet görevlilerinin görece saygınlıkları gelire ters orantılı; seramik işçisi ve roman yazarlarının görece saygınlıkları ise gelire düz orantılı bulunmuştur (Çingir ve Kasnakoğlu, 1980, s. 343).

Sunulan bulgular ışığında, edebi bir tür olan ve toplumu yönlendirme, bilinçlendirme, iyiye/güzele sevk edebilme özellikleri taşıyan roman ile ilgili mesleki durumun, yani roman yazarının saygınlığının gelire doğru orantılı çıkması ilginçtir. Çünkü roman, ürüne dönüşme süreci uzun süre alan ve değişim değerinin birincil önem taşımadığı –popüler yazarların ürünlerini metalaştırmaları dışında– bir türdür. Örneğin, Yaşar Kemal’in eşkıyalık olgusunu işlediği dört ciltten oluşan İnce *Memed* adlı romanının yazım süreci, bütün ciltlerle birlikte yaklaşık 30 sene sürmüştür. Roman yazarı da bu durumun bilincinde olarak ürünlerini ortaya koyma eğilimi gösterir. Taylan Kara, *Vasatlığa Giriş Dersleri* adlı yapıtının önsözden önceki kısa yazısında edebi ürünlerin değişim değeri taşımalarının aslında onların edebiyat alanında değerli bir ürün olmalarını sağlamadığına; ama günümüzde değişim değerine büyük bir önem atfedildiğine ironik olarak değinir. Kara, “Parayla Yazdırılmış Tanıtım Yazısı” adını verdiği kısa yazıda şöyle der:

Edebiyat dünyasına toprağa gömülü patlamamış bir bomba gibi düşen yazar, ülke halkının yıllardır tecavüze uğrayan beğenilerine uygun bir roman yazmayı düşünmüş, ne yazık ki yaza yaza bu kitabı yazabilmiştir. Amacı değişim değerini arttırmaktır. Ancak değişim değeri olmayan kitaplar yazabildiğinden kullanım değerini sınamaya fırsatı olmamıştır (Kara, 2013, s. 4).

Bu kısa yazı, bu çalışmada daha önce ortaya atılan, kendine özgü özel meta üretiminin yüksek olduğu sistemde, üretenin ürettiği meta ile ilişkisi üzerinden “meslek sahibi” olarak adlandırıldığı iddiasını pekiştirir niteliktedir. “Ülke halkının yıllardır tecavüze uğrayan beğenilerine uygun bir roman yazmayı” düşündüğünü ironik bir dille belirten Kara’nın edebiyat beğenisiyle edebi değerin ve kullanım değerinin doğru orantılı olmadığı gizli savını, bu kısa metni dikkatle okuyan bir okur kavrayacaktır. Diğer yandan, bu kısa yazının “Parayla Yazdırılmış Tanıtım Yazısı” başlığını taşıması da üstü kapalı bir eleştiri içermektedir. Bugün birçok kitap için yazılan tanıtım yazıları, nesnel değerlendirmelerden uzak olup sosyal sermayesi güçlü olanların kendi yapıtları için yazılmasını kolayca talep edebilecekleri yazılardır. Bir kitabı seçen okurun ilk başta en çok dikkat ettiği kitap kısımları, hiç kuşkusuz kitabın ön kapağı ve arka kapağıdır. Daha önce de değinildiği gibi, eşitsizlikleri pekiştirmede etkin rol üstlenen edebiyat yarışmaları –şiir yarışmalarında olduğu gibi– roman alanında da kendini gösterir. Belli yarışma isimleri belirtilerek “en iyi roman ödülü”, “en iyi şiir ödülü” gibi etiketlerin kitabın ön kapağında dikkat çekici bir etiketle veya baskıyla yazılmasındaki amaç dikkat çekiciliği artırmak ve kitabın değişim değerini yükseltmektir. Leylâ Erbil’in *Cüce* adlı kitabında ön kapaktan sonraki ilk sayfada “Bu kitap hiçbir ödüle katılmamıştır” (Erbil, 2013) ifadesini kullanması da Erbil’in ürünün değişim değerini ödül üzerinden kurmayı engellemek istediğini gösterir. Bu, ödül alan bir kitabın okura ulaşmasındaki muhtemel eşitsizlikleri giderici bir tavır olarak yorumlanabilir. Benzer şekilde, kitapların çoğunlukla arka kapağında yer alan, tanınmış kişiler tarafından yazılan ve genellikle öznel olan kitap tanıtım yazılarının

ve övgülerin de amacı okurun dikkatini çekip onu ürüne sahip olmaya teşvik etmek ve bu bağlamda kitabın değişim değerini artırmaktır.

Meslek saygınlık sıralamasındaki verilere tekrardan dönersek, Ankara ili içerisinde yapılan meslek saygınlık sıralamasında (Çıngı & Kasnakoğlu, 1980) roman yazarlığının çalışma kapsamında sorulan 60 meslek içerisinde 25. sıralamada yer alması roman yazarlığının 1976-1977 dönemlerinde ortalama bir meslek olarak algılandığını göstermektedir. Ayrıca, bu çalışma kapsamında sorulan 60 meslek arasında şair olmanın saygınlığının ölçülmemiş olması da dikkat çekicidir.

Meslek saygınlığına dair çalışmada mesleğin iktisadi boyutunun meslek saygınlığı algısı üzerindeki etkileri kayda değerdir: “Ekonomik etkeni birinci etken olarak gösterenlerin yüzdesi düşük gelir gruplarından yüksek gelir gruplarına doğru gittikçe düşmekte; ancak en yüksek iki gelir grubunda tekrar yükselmektedir.” (Çıngı & Kasnakoğlu, 1980, s. 357). Bu durum, daha önce de değinildiği üzere, kullanım değeri olan mal ve hizmetlerin üretimi üzerinden kurulacak geniş kapsamlı bir çalışma tanımının Türkiye’de halen yapılamamış olmasıyla da ilişkilidir; çünkü çalışma kavramı ve bu bağlamda gelişen meslek tanımı iktisadi özellikler üzerinden kendini örmüştür.

Zehra Kasnakoğlu ve Erkan Erdil tarafından, 1996’da yine Ankara ili içerisinde gerçekleştirilen diğer bir çalışmanın sonuçları ise yazarlığın saygınlık olarak yerinin değişmediğini göstermiştir. Ancak burada, yazarlığın 1976-1977 ve 1996 meslek saygınlık indekslerindeki sonuçlara göre ortalama bir meslek olarak görüldüğünü unutmamak gerekir:

Bu çalışmadan çıkan Ankara kentsel kesim indeksi, Çıngı-Kasnakoğlu 1977 indeksi ile her iki çalışmada ortak olan meslekler ele alınarak yeniden sıralanmış ve karşılaştırılmıştır. Saygınlık değerlendirmesi ve sıralamasında, en fazla değer kazanan meslek olarak futbolculuk, en fazla saygınlık yitiren meslek olarak ise devlet memurluğu belirmektedir. Futbolculuk 30 sıra yükselirken, devlet memurluğu 31 sıra gerilemiştir. Öte yandan pilotluk, savcılık, doktorluk, subaylık, yazarlık, ilkökul öğretmenliği gibi mesleklerin görece yerlerini koruduğu görülmektedir (Erdil & Kasnakoğlu, 2000, s. 581).

Mesleki saygınlığı ölçmek için gerçekleştirilen ve birbiri üzerine inşa edilen bu iki farklı çalışmanın 1976-1977 yıllarında gerçekleştirilen halinde “roman yazarlığı” olarak ele alınan mesleğin 1996’da yürütülen ikinci çalışma kapsamında “yazarlık” olarak ele alınıp değerlendirilmesi ve çıkarımların bu bağlamda yapılması iki sorun içerir. Burada ilk sorun, bir meslek olarak roman yazarı olmanın mesleki saygınlık algısı içindeki yeri ölçülürken diğer edebi türler üzerinden meslek sahibi olmanın, mesela şair olmanın, çalışma kapsamına alınmamasıdır. Bu durum, dikkatli bir gözlemci tarafından yazarlığın roman yazarlığıyla özdeşleştirilmiş olması olarak algılanabilir. Bu algı da ister istemez, bizi araştırma yapılırken dahi edebiyat alanının

tabakalara ayrılması veya diğer edebi türler üzerinden meslek sahibi olmanın mesleki saygınlık algısının ölçülmesinin roman yazarı olmak kadar önemsenmemesi gerçeğiyle yüz yüze getirir. Yirmi sene arayla gerçekleştirilen iki çalışma arasındaki, edebiyat alanıyla ilgili, ikinci sorun ise ilk çalışmada “roman yazarlığı” olarak araştırılan mesleğin ikinci çalışmada “yazarlık” olarak araştırmaya dâhil edilmesidir. Yaklaşık 1230 kişiye uygulanan her iki çalışma da geniş bir örneklem üzerinden saha çalışmasını gerçekleştirdiği ve Türkiye’de dönemselsel olarak eksikliği görülen bir alana katkı sundukları için hiç kuşkusuz çok değerli çalışmalardır. Ancak, “yazarlık” gibi tanımı belirsizliklerle dolu olan bir uğraşının tam olarak tanımı yapıp sınırları çizilmeden ve edebiyat alanı içerisinde bir alt alan olarak roman türü tanımlanıp “roman yazarlığı” üzerine gözlemler yapılmadan yazarlık ve roman yazarlığı üzerine araştırma yapılması kavramsal ve tanımsal boşlukları beraberinde getirecektir. Bu boşluklar da alana sunulan metodolojik katkılarda sorunlar yaratacaktır.

Türkiye’de farklı meslek gruplarını temsil edenlerin karşılaştıkları toplumsal tabakalaşmanın yanı sıra aynı alanda, farklı alt alanlarla uğraşan bireylerin –müzik alanında klasik müzik, pop müzik alt alanları gibi– karşılaştıkları eşitsizlikler de dikkat çekicidir. “Bana viyolonsel almasa da, popçusunu benden üstün tutsa da, pasaportuyla vize kuyruklarında beklesem bile ülkemden vazgeçmem,” (Hürriyet Gazetesi, 2011) diyen çellist Benyamin Sönmez henüz 28 yaşındayken aramızdan ayrılmıştır. Sönmez’in müzik alanına dair söyledikleri, bize müzik alanında toplumsal tabakalaşmanın ipuçlarını sunar. Buradan yola çıkarak, toplumsal tabakalaşmanın izdüşümlerini geniş bulgular üzerinden gözlemleyebilmek için belli meslek grupları içinde alt alanlar dâhilinde sorular sorulması gerekmektedir. Ankara ili üzerinden mesleki saygınlık algısını ölçen geniş ölçekli çalışmalarda (Çıngı & Kasnaoğlu, 1980; Erdil & Kasnaoğlu, 2000) dikkat edilmeyen bu durumun üzerinde durmak önem arz eder.

Diğer yandan, 2000 yılında yayımlanan *Meslek Saygınlığı ve Tercihleri: Ankara 1996* (Erdil & Kasnaoğlu, 2000) adlı çalışmada futbolculuk meslek saygınlığında 1977 indeksine göre 30 sıra yükselirken yazarlığın yerini koruması, yazarlık ve futbolculuk arasında beliren meslekler hiyerarşisini bize gösterir. 19. yüzyılda rasyonelleşme sürecini deneyimleyen ve belirli kurallar dâhilinde oynanan bir spor dalı olan futbolun stadyumlara taşınması, geniş kitlelere ulaşmasında önemli bir rol oynamıştır. Futbol oynanan stadyumların gitgide tüketim mekânı halini alması ve futbol seyircilerinin tüketiciye dönüşmesi, futbolun yapısal dönüşümlerinden bağımsız düşünülemez:

Kültür endüstrisinin toplumsal bir sonucu olarak ortaya çıkan estetize edilmiş tüketim, futbolun birçok unsurunun yapısal anlamda modern futbol mitlerinden kopmasına sebebiyet vererek, yeni futbol davranışlarını ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda, futbol taraftarları kolektif bir üst kimlik vaadi doğrultusunda futbol ürünlerini tüketen bir müşteri halini, futbol kulüpleri bir üretici, stadyumlar ise birer reklam alanlarına dönüşmeye başlamıştır (Sayan, 2013, s. 22).

Bugün futbolculuğun saygınlığı en fazla artan mesleklerden biri olması (Erdil ve Kasnakoğlu, 2000), Cumhuriyet döneminin püriten etik değerlerinin yerini 1980 döneminin pragmatist, materyalist ve hedonist dünya görüşüne bırakması olarak yorumlanabilir:

2000 yılında Fenerbahçe Spor Kulübü'nün (Fenerbahçe SK) ticari bir markası olarak kurulan "Fenerium" 2010 yılı içerisinde taraftarlar için hazırlanmış olduğu özel ürünlerin satışından 45 Milyon TL net gelir elde etmiştir. Bu durum, taraftarların birer tüketici kulüplerinse tüketicilerine birtakım ürünlerle kimlik vaadinde bulunan üretici konumuna geldiğini göstermektedir (akt., Sayan, 2013, s. 12).

Futbolun 2000'ler Türkiye'sinde bu denli popüler bir spor dalı haline gelmesi "modernleşme/endüstrileşme sürecinde geç kalmış bir ülke olan Türkiye'nin, modern toplumun üretim kültürünü içselleştirmeden, post-modern çağın tüketim kültürünün adeta istilasını ile karşı karşıya kalması" (Bozkurt, 2000, s. 6) durumundan bağımsız düşünülemez.

Bazı meslek gruplarında kullanım değeri değişim değerinin önünde olduğu ve kültürel sermayenin ekonomik sermayeye dönüşümü zor olduğu için bu meslekler –yazarlık gibi– meslek saygınlığını esas alan meslekler hiyerarşisinde (Çingı & Kasnakoğlu, 1980; Erdil & Kasnakoğlu, 2000) alt sıralarda yer alırlar. Bu bağlamda, boş zamanı değerlendirme etkinliklerinden bazılarının geniş kitlelere ulaşması bazılarının ise dar bir çerçevede kalması, bu etkinlikler arasındaki tahakkümü ve hiyerarşiyi de beraberinde getirir.

Türkiye'de futbolculuğun, geniş bir örneklem üzerinden yapılan çalışmalara göre (Çingı & Kasnakoğlu, 1980; Erdil & Kasnakoğlu, 2000) yazarlıktan daha saygın olarak algılanması, ilgili mesleklerin alıcı, izleyici, okur, takipçi gibi hitap ettikleri kategorilerle ilişkisinin nasıl olduğunun da sorgulanmasını beraberinde getirir. Bu bağlamda, şiir ve futbol alanlarındaki alımlayıcıların, yani şiir okuru ve futbol izleyicilerinin boş zaman değerlendirme biçimlerinin ilgili meslek icracılarıyla ilişkisine bakmak faydalı olabilir. Daha önce değinildiği üzere, popülerlik kazanmış ve sosyal sermayesini geliştirmiş belli başlı bazı şairler dışında ürünlerini metaya kolayca dönüştürebilen ve değişim değerine sahip ürüne ulaşabilen şairlerin sayısı azdır. Şairlik uğraşısı Türkiye'deki çalışma kavramı tanımında kendine yer bulamadığı için, özgür iradeleri doğrultusunda şiir yazan şairler boş zamanı uğraşısı içinde olan bireyler olarak algılanma olasılığını taşırlar. Şiir alımlayıcıları ise ya sadece şiir okuyan ya da şiir okumanın yanı sıra şiir okuma etkinliklerine, şair söyleşilerine ve edebiyatla ilgili sempozyumlara katılan okur kitlesinden oluşmaktadır. Modern toplumda, Türkiye'de de gözlemlendiği üzere, çalışma amaca yönelik eylem, boş zaman ise kendi içinde amaç (bkz. Tablo 1) olarak görülmektedir. Futbol seyircisi, toplumun geniş kesimlerince meslek olarak algılanan futbolculukla, boş zaman olarak tanımlanan zamanlarında futbol maçı izleyerek ilişki kurarak futbolun meta değerini artırmaktadır. Şiir alımlayıcısı ise şiir kitabı gibi çoğunlukla kul-

lanım değerine sahip ürünle ve ürünün toplumsal etkileşime girdiği etkinliklerle –şiir etkinlikleri, sempozyumlar gibi– boş zamanını değerlendirme eğilimindedir. Burada üzerinde durulması gereken nokta, şiir alımlayıcılarının şiir alanının metalaşmasına ve şiir ürünlerinin değişim değerini artırmasına yönelik etkisinin, futbol seyircisinin futbolun metalaşmasına etkisi gibi geçerli ve derine nüfuz eden bir nitelikte olmamasıdır. Diğer yandan, şiir alımlayıcılarının şairlikle ilişkisinde ürünün meta değerini artırdığı boş zaman etkinlikleri de vardır. Şairlerin imza günleri buna örnek olarak gösterilebilir. Genellikle kitap fuarlarında düzenlenen bu etkinliklerde kitap satışlarında belli bir artış olur. Ancak imza günlerinin kitap satışlarını artırmaya yönelik etkisi sınırlıdır. Futbol alanında boş zamanın alımlayıcılar tarafından kullanımı metalaşmayı artırır ve futbolcuların ekonomik sermayesini yükseltmeye hizmet eder. Ancak şiir alanında boş zamanın okurlar yani şiir alımlayıcıları tarafından kullanımı daha çok kullanım değerini artırmaya yöneliktir. Böylece bir meslek olarak şairlik ile boş zamanın ilişkiselliği göz önünde bulundurulduğunda, futbolculuk gibi popüler mesleklerin yazarlık gibi popüler olmayan meslekler karşısında hiyerarşik konumunun arttığı görülür.

Diğer yandan, meslek saygınlığı ve tercihleri üzerine yapılan çalışmalara (Çıngı & Kasnaoğlu, 1980; Erdil & Kasnaoğlu, 2000) uzun bir aradan sonra geri dönmüş ve 2015’te kapsamlı bir çalışma⁴ yürütülmüştür. Yrd. Doç. Dr. Lütfi Sunar’ın yürütücülüğünde gerçekleştirilen ve bugüne kadar Türkiye’de mesleki itibar üzerine yürütülen en kapsamlı araştırma (Sunar ve ark., 2015) olma özelliği taşıyan çalışmanın bulgularına bakmak faydalı olabilir. TÜİK, SGK ve Çalışma Bakanlığı gibi kurumlar tarafından mesleklere dair yapılan çalışmalardaki boşluklara da kısmen değinen, 32 ilde 2500 kişiyle yüz yüze görüşülerek yapılan anketlerden faydalanılan bu çalışmadaki en önemli sonuçlardan biri, katılımcıların eğitim seviyesi ve cinsiyeti fark etmeksizin tıp doktorluğunun en yüksek mesleki itibara sahip olmasıdır. Yazarlık⁵ mesleği ise itibar olarak 25. sırada yer almaktadır. Tıp doktorluğunun en itibarlı meslek olarak görü-

4 Çalışmanın ikinci aşamasında Türkiye’ye özgü bir sosyoekonomik statü (SES) endeksi geliştirilmesi hedeflenmektedir. Türkiye’ye özgü bir SES endeksinin geliştirilmesi, alana çok önemli katkılar sunacak ve toplumsal yapıya dair daha somut ve gerçekçi gözlemlerin yapılmasına olanak sağlayacaktır. Daha önce, Ankara ilinde temsili bir örneklem üzerinden Sosyo-Ekonomik Statü (SES) ölçme aracı geliştirildiğini de göz önünde bulundurmakta fayda vardır: “Çalışmada sıkça vurgulandığı üzere böylesi bir ölçüm aracının nasıl geliştirileceği, hangi ölçütlerin kullanılacağı ve kullanılan ölçütlerin ölçme gücü önemli bir tartışma alanıdır. Türkiye’de kullanılabilir bir meslek prestij skalasının olmaması, “emeklilik”, “işsizlik”, “gelir” gibi kategorileri somutlaştırmanın güçlükler içerdiği bilinmektedir. Çalışma bu güçlükleri dikkate alarak SES ölçüm aracı geliştirmiştir.” (bkz. Kalaycıoğlu, Çelik, Çelen & Türkyılmaz, 2010, s. 214).

5 Araştırmada 126 mesleğin yer alması, araştırmanın çok geniş bir meslek grubunu kapsayıcı olması açısından büyük önem arz etmektedir. Bu 126 mesleğin, ILO’nun ISCO 08’in (*International Standard Classification of Occupations*) TÜİK tarafından adapte edilen şekli üzerinden seçildiği belirtilmiştir. Bu çalışmada da, 1996’da yürütülen çalışmaya (Erdil & Kasnaoğlu, 2000) benzer olarak “yazarlık” mesleği, değerlendirmeye dâhil olan katılımcılara sunulan meslekler arasında yer almıştır. Ancak belirtmek gerekir ki, edebiyatla ilgili uğraşlarını meslek haline getirenlerin mesleğini “roman yazarlığı” gibi tek bir tür üzerinden tanımlayan ilk mesleki itibar çalışmasının (Çıngı (Bourdieu & Wacquant, 2003, s. 113). Kasnaoğlu, 1980) yazarlığı roman yazarlığıyla özdeşleştirmesi bir sorunsal imlerken, edebiyat alanıyla ilgilenenlerin mesleğinin sadece yazarlık mesleği üzerinden tanımlanması da ayrı bir sorunsal içerir. Kendi içerisinde alt alanlara ayrılan her meslek dalının kendi alt alanlarına dair meslekleri düşünülerek mesleki itibar ölçümü yapılması, “yazarlık” mesleğine dair muhtemel belirsizlikleri önleyecektir. Bu bağlamda, mesleklerin saygınlık dereceleri ölçülürken “roman yazarı, şair” gibi alt türlerin ankete dâhil edilmesi daha sağlıklı sonuçlar elde edilmesine olanak sağlayacaktır. Zira edebiyat türleri birbirinden çok farklı olup, bugün şiir kitabı raf ömrü en kısa ve değişim değeri elde etmesi en zor kitap türüken bir romanın raf ömrü daha uzun olup, değişim değeri olan ürüne dönüşmesi daha yüksek ihtimaldir.

lürken yazarlığın üst sıralarda olmaması, mesleklerin itibarları ve kazançları arasında doğru orantılı bir ilişki kurmayı mümkün kılmaktadır. Tıp doktorluğu ekonomik bir etkinliğe kolayca dönüşebilecek bir meslektir. Oysa yazarlık, kullanım değeri uzun süre değişim değerinin önünde olan ürünlerin ortaya konulduğu, ortaya konulan ürünlerin metaya dönüşmesinin zor olduğu bir meslektir/uğraşıdır. Bu yüzden yazarlık, hiçbir mesleki itibar çalışmasında (Çıngı & Kasnakoğlu, 1980; Erdil & Kasnakoğlu, 2000; Sunar ve ark., 2015) meslekler hiyerarşisinde en üstlerde yer almamıştır.

Meslekî itibarı ölçümleme dair Türkiye ölçekli yürütülen en güncel araştırmaya göre (Sunar ve ark., 2015), üniformalı meslekler olarak tabir edilen general, hekim, hemşire, polis (mesleki itibar sıralamaları 6., 5., 21., 23. olarak belirlenmiştir) gibi mesleklerin gelir olarak kendilerine yakın mesleklere kıyasla daha çok itibar görmesi de araştırmanın önemli sonuçları arasındadır. Bahsi geçen meslekler sembolik sermayeleri yüksek olduğu için, yazarlık gibi benzer gelirli mesleklere göre daha çok itibar görmektedirler. Yazarlık, meslek olarak sembolik sermayesi üniformalı mesleklerin gerisinde görülen, bu yüzden meslekî itibar sıralamasında üniformalı mesleklerden geride yer alan bir meslek olarak gözükmektedir. Bu durum da bize, yazarların yazarlık mesleğinin toplumsal algısı üzerinden toplumsal tabakalaşma sürecini deneyimlemesine dair ipuçları sunar.

2015'te yapılan araştırmaya katılanların iyi bir işte en çok dikkat ettiği üç özelliğin iyi bir ücret, iş garantisi ve iş güvenliği olması da araştırmanın dikkat çekici bulguları arasındadır. Kendi kararlarını verebilme imkânı, önemli kararlarda söz sahibi olma imkânı ve yeni beceriler kazanma özelliklerinin, katılımcılara sorulan 16 özellik içinde önem sıralamasına göre 7., 10. ve 11. sırada yer alması, modern toplumda genellikle boş zaman algısıyla özdeşleştirilen özgürleştirici, özgür ve özerk seçimlerin (bkz. Tablo 1) çalışma yaşamı içinde de görüldüğünü, ancak bu özelliklerin işte aranan özellikler içinde ortalama veya ortalamanın altında öneme sahip olduğunu bize gösterir. Araştırma, çalışanlarla çalışmayanları kategorilere ayırarak, bir işte aranan özellikleri çalışma durumuna göre yeniden analiz etmiştir. Sonuçlara göre, çalışanlar bir işte en çok iş garantisine dikkat ederken, çalışmayanlar, işin iyi bir ücret getirisi olmasını önemsemektedirler. Çalışmayanların iş seçimlerindeki bu eğilim, bu çalışmada ortaya atılan iddialarla paralellik gösterir. Araştırmanın başında da değinildiği üzere, Türkiye'de meslek sahibi olmak, ekonomik bir etkinliği profesyonel uğraş haline getirme ve meta ile kurulan ilişki üzerinden tanımlanır. Çalışma kavramı, kullanım değeri olan mal ve hizmetlerin üretimi üzerinden kurulacak geniş kapsamlı bir tanıma kurumsal ve yapısal olarak işlevsellik kazandıramamıştır. Geniş bir örneklem üzerinden yürütülen çalışmada, çalışmayanların bir işte öncelikle iyi bir ücrete vurgu yapmaları, bize kullanım değerinden ziyade değişim değerine önem verildiğini göstermektedir. Söylenenler ışığında, çalışmanın başında öne sürülen görüşler, araştırmanın sonuçlarıyla kuramsal arka planda örtüşmektedir: Kendine özgü özel meta üretiminin yüksek olduğu sistemde, üretenin ürettiği meta ile ilişkisinde

yaptığı işin tanımını “meslek” olarak adlandırılma eğilimi gösterir. Böylece kapitalist sistemde “meslek” sahibi olmak bir bakıma meta ile kurulan ilişki üzerinden tanımlanırken, bu durum materyalist bir yaklaşımı dayatır. Kullanım değeri yüksek olup değişim değeri olmayan veya değişim değeri olsa bile düşük bir değişim değerine sahip olan edebiyat alanındaki ürünlerin üretimi olarak yazarlık mesleği, toplumsal tabakalaşmayı meslekler hiyerarşisinde orta sıralarda yer almak suretiyle deneyimler. Şairler ise, raf ömrü kısa olan ve değişim değerine dönüşme ihtimali romanlara göre daha az olan ürünleriyle toplumsal tabakalaşmayı ve meslekler hiyerarşisini daha fazla deneyimlerler. Ancak, şairliğin roman yazarlığına benzer şekilde meslekî itibara ve meslek sahibi olma algısına göre yerini tam olarak belirleyebilmek için mesleki itibar araştırmalarında yazarlığın alt bölümlerinin de araştırma konusu yapılmasına ihtiyaç vardır. Böyle bir çalışma ise henüz yapılmamıştır.

Sonuç

Bu makalede Türkiye’de bugün geçerli olan çalışma tanımını meslek sahibi olma, çalışma-boş zaman ikiliği, Türkiye’de püriten etikten hedonist etiğe geçişin boş zaman tüketimine ve dolayısıyla meslek hiyerarşisine olan etkileri gibi olgular üzerinden tartışılmış ve şiir/edebiyat alanı üzerinden karşılaştırmalı bir analizle ortaya konulmaya çalışılmıştır. Mesleki saygınlığa dair yapılan çalışmalarda değinilmeyen mesleklerden biri olarak karşımıza çıkan şairlik, hem değişim değerine sahip olan ürünle ilişkiye giremediği için meslek olarak tanımlanmakta güçlük çeker, hem de Türkiye’de kullanım değeri üzerinden kurulan geniş ve kapsamlı bir çalışma tanımı yapılmadığı için çalışma-boş zaman ikiliğinin meslekî görünürlüğe tahakkümünü deneyimler. Diğer yandan, şiir alanında hâlihazırda süregelen eşitsizliklerin şairlerin alanda sahip oldukları sosyal sermayeye ve ekonomik sermayeye olumsuz etkileri de şiir alanındaki ayrımları artırma eğilimi gösterir. Püriten etikten hedonist etiğe geçişle birlikte kültür endüstrisi ürünlerinin artmasına paralel olarak daha popüler hale gelen futbolculuk gibi meslekler, yazarlığa göre bugün meslek saygınlığında ve ekonomik sermayeye dönüşümde çok daha avantajlı konumdadır. Hem kendi iç dinamiklerine bağlı eşitsizliklerle yüzleşmek hem de meslekler hiyerarşisinde boş zaman-boş olmayan zaman ayrımı üzerinden tanımsal ve pratik bir yer edinmek zorunda kalan şairlik (ve daha genel çerçevede yazarlık), çift katmanlı olduğu için derinleştirilmiş bir toplumsal tabakalaşmayı deneyimlerler. Söylenenler ve iddia edilenler doğrultusunda Türkiye’de kullanım değeri üzerinden tanımlanacak geniş ve kapsamlı yeni bir çalışma etiği, muhtemel eşitsizlikleri ve toplumsal tabakalaşmanın meslekler üzerinden deneyimlenmesini bir nebze olsun azaltmaya yardımcı olabilir. Ayrıca boş olmayan zaman-boş zaman ayrımı üzerinden yapılan meslek-hobi sahibi olmak ikiliğinin önüne geçmek için gündelik hayat pratiklerinde de kullanımı yaygınlaştırılacak ücretli çalışma-ücretsiz çalışma ayrımı önem arz etmektedir. Bu ayrım, boş olmayan zamanın boş olan zaman üzerinde kurduğu tahakkümü engellemeye yönelik bir adım

olabilir. Böylelikle, şiir/edebiyat alanında olduğu gibi kullanım değeri yüksek fakat değişim değeri düşük ürünlerin ortaya konulduğu ve boş olmayan zaman-boş zaman ayrımı olmaksızın sürekli üretmeyi ve çalışmayı gerektiren alanlarla uğraşanların çalışmalarının karşılığı ve emeklerinin değeri daha çok öne çıkacaktır.

Bu çalışmada, ayrıca, geniş bir örnekleme dayanan mesleki itibar çalışmalarındaki (Çingir & Kasnakoğlu, 1980; Erdil & Kasnakoğlu, 2000; Sunar ve ark., 2015) eksikliklere veya boşluklara da değinilmiş ve edebiyat alanına dair meslekî itibarı ölçümlenmeye dair öneriler sunulmuştur. Meslekler hiyerarşisinde yazarlığın sıralamasının edebiyat alt alanlarıyla ilgili meslekleri –roman yazarlığı, şairlik gibi– göz önünde bulundurarak belirlenebilmesi için, yazarlığın bir meslek olarak tanımı açıklık kazanmalı ve edebiyat alanındaki meslekler alt alanlarla birlikte katılımcılara sorulmalıdır. Meslekî itibar araştırmalarında bir meslek olarak yazarlığın geliriyle doğru orantılı olarak saygınlık görmesi ise, toplumun önemli bir kesiminin kullanım değeri yüksek ürünlerle ilişki içinde gelişen mesleklerin önemini henüz tam olarak benimsemediğini göstermektedir. Bu algı, ister istemez, günümüzde hâkim olan meslek tanımı ve algısının da yeniden sorgulanmasını beraberinde getirir. Yazarlık, bilhassa şairlik, kullanım değeri yüksek olup değişim değeri düşük olan meslekler içinde yer almaktadır. Türkiye’de kullanım değeri üzerinden tanımlanan geniş ve kapsamlı yeni bir çalışma etiğı ve bu çalışma etiğine paralel olarak gelişecek meslek sahibi olma algısı, kullanım değeri yüksek olan uğraşların önem ve görünürlük kazanmasına yardımcı olabilir. Böylece, edebiyat ve sanat alanlarıyla uğraşanların kullanım değeri yüksek ürünler üzerinde harcadıkları zaman, boş zaman uğraşısı olarak görülmekten kurtulabilir.

Received: December 15, 2015

Revision received: June 9, 2016

Accepted: June 21, 2016

OnlineFirst: August 30, 2016

Copyright © 2016 • Istanbul University Department of Sociology

tjs.istanbul.edu.tr/en

DOI 10.16917/sd.35986 • June 2016 • 36(1) • 119–123

Extended Abstract

Turkish Perceptions of Work and Having a Profession: Exemplified in Poetry/Literature

Ozan Eren¹

Mimar Sinan Fine Arts University

Abstract

In many sociological studies, the concept of work is still assumed to be paid work, and other types of work are ignored. This perspective, instead of offering a comprehensive definition of working practices, proposes commodity production and implies the importance of exchange value. This tendency is also seen in the definition of having a profession. Today, having a profession is considered to be a relationship between the producer and the commodity produced. In this light, this study observes and discusses Turkish perceptions of work and having a profession by considering the field of poetry/literature. The study illustrates how the poet/author experiences social stratification by considering both internal dynamics of the field of poetry/literature and his/her position in the hierarchy of professions. In the conceptual framework of this study, which also considers the duality between work and leisure time, Karl Marx's perspectives on economy and work are frequently referenced. Finally, different types of capital, posed by Pierre Bourdieu, and professional prestige scales are adapted to the field of poetry/literature.

Keywords

Work • Profession • Turkey • Leisure time • Poetry/literature

¹ Correspondence to: Ozan Eren, Department of Sociology, Faculty of Science and Literature, Mimar Sinan Fine Arts University, Meclis-i Mebusan Cad. No: 24 Fındıklı İstanbul 34427 Turkey. Email: ozaneren84@hotmail.com & ozaneren84@hotmail.com

This study discusses and interrogates Turkish perceptions of work and having a profession. In many sociological studies, the concept of work is still assumed to be *paid* work; however, people engage in many different types of work. Instead, of considering these types and simultaneously thinking about the importance of use and exchange values, having a profession is perceived as the inevitable process of commodity production and the creation of exchange value. In other words, any activity based on use value tends to be conceptualized as a leisure-time activity rather than as time devoted to work. This is also related to gaps in definitions of work and having a profession. If work is defined as activities providing use value or exchange value, regardless of economic benefit, this new definition might be more inclusive and solve problems in social stratification by questioning the hierarchy of occupations and the use of time. In this light, the current study observes and discusses Turkish perceptions of work and having a profession, considering, in particular, the field of poetry/literature. The study illustrates that the poet/author experiences social stratification from both internal dynamics in the field of poetry/literature and his/her position in the hierarchy of professions.

Following assertions about economics, work, and capitalism advanced by Karl Marx, the study's first main section begins with definitions of use value, exchange value, and capitalism, thus forming a conceptual framework for the study's argument. In subsequent sections, the study frequently refers to Marx's perspectives on economy and work. Notably, however, this study is comprehensive, touching on different arguments, such as the distinction between working time and leisure time and work ethics changing from puritanism to hedonism. Thus, to further the study's conceptual framework, the study then focuses on the definition of having a profession by looking at dictionaries such as the *Turkish Dictionary* and *Gordon Marshall's Dictionary of Sociology*. Then, other works, books, and investigations written or conducted in Turkey regarding the Sociology of Work and the Sociology of Occupations are examined. The common point indicated in these studies is that the perception of having a profession relates to actualization of economic activity that allows one's life to continue at certain standards. In this section of the study, vague definitions of the concept of work are also referenced.

In its next section, the study focuses on the distinction between perceptions of work and leisure, with some emphasis on vague definitions, as mentioned above. Afterward, tracing back to primitive people, the study puts forth the changing nature of work and the perception of leisure-time activities. Although in modern societies, many ambiguous features are attributed to work and leisure time, certain characteristics are identified with each of them. Most importantly, leisure time is considered emancipating, individualistic, and autonomous, while working life is considered routine, limited, and compulsory. The table exhibiting differences

between work and leisure time according to different periods, namely the Ancient Greek Culture, Roman Culture, Early Christianity, and Calvinism, illustrates how different cultures in different periods approached concepts of work and leisure time. After depicting historical developments regarding the distinction between working life and leisure time, this section ends with the perception of working life in Turkey, as registered work occurring within economic activity.

Next, the study explains the transitional period from Puritanism to hedonist ethics in Turkey. Regarding the 1980s, the widespread influence of the political figure Turgut Özal's in initiating consumer society in Turkey is also mentioned briefly. The emergence of the culture industry as exemplified by arabesque music and the commodification of music are the most notable artistic changes of the 1980s. The study, therefore, highlights the effects of that decade and Özal's regime.

In its last main section, having a profession is discussed in the light of the Turkish field of poetry/literature. In this section, different types of capital, posed by Pierre Bourdieu, and professional prestige scales are also adapted to the field of poetry/literature, in order to understand how a Turkish poet/author experiences social stratification based on occupation. After clarifying Bourdieu's definitions of capital, the field of medicine as an attractive occupation for young people is presented, based on fieldwork conducted on a large sample (Genç, Kaya, & Genç, 2007). As a respected profession, medicine is also reflected in the results of a large-scale investigation conducted to prepare an occupational prestige scale for Turkey (Sunar et al., 2015). Offering a comprehensive and comparative analysis, this section mentions internal dynamics of the field of poetry. Inequality caused by competitions and unequal distribution of capital among agencies in poetry/literature increases social stratification and injustice—mainly due to the huge impact of poetry powers in the field of literature.

On the other hand, the masses generally tend to perceive the literary creation process as a leisure-time activity. This tendency also deepens social stratification regarding literature's position in the hierarchy of occupations. In this section, the high use value of literary work is discussed in terms of the perceived definition of having a profession in Turkey. The more a person is devoted to commodified work, the more exchange value is created. This is how the system is expected to function and how the perception of having a profession is created.

In the final (discussion) section, which combines the study's earlier assumptions and conceptual framework, occupational prestige scales in Turkey are discussed. Emphasized are two investigations conducted sequentially (Çingir & Kasnakoğlu, 1980; Erdil & Kasnakoğlu, 2000) that asked two questions to assess poets/authors' respect by people in the field of literature. While the first investigation's questionnaire (Çingir & Kasnakoğlu, 1980) assesses being a novel writer, the questionnaire in the

second one (Erdil & Kasnakoğlu, 2000) surprisingly assesses being an author. The final investigation's questionnaire for the occupational prestige scale also assesses the importance of being an author. At this point, the study suggests that subfields of literature need to be scrutinized separately in order to understand how survey participants perceive various literary occupations. The main reason is that income derived from novel writing might differ from income derived from poetry writing because the use value and the exchange value of different types of literary works also differ. Lastly, the study concludes with an overview of its previously analyzed claims.

Kaynakça/References

- Adorno, T. (2011). *Kültür endüstrisi*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Aşut, A. (2006). Ödüller üstüne sesli düşünceler. *Edebiyat Yıllığı 2006* içinde (s. 209–212). Ankara: Kritik Kitaplar Yayınevi.
- Aytaç, Ö. (1996). *Sosyoloji açısından kamu bürokrasisinde memurlar ve memur bilinci (Elazığ Uygulaması)* (Doktora tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Bölümü, Elazığ). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden edinilmiştir.
- Aytaç, Ö. (2002). Boş zaman üzerine kuramsal yaklaşımlar. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1), 231–260.
- Bourdieu, P. (1979/1984). *Distinction: A social critique of the judgement of taste* (R. Nicei, Trans.). London, UK: Routledge.
- Bourdieu, P. (2010). Sermaye biçimleri. M. M. Şahin & A. Z. Ünal (Ed.), *Sosyal sermaye. Değişim kitabı* içinde (s. 45–75). İstanbul: Değişim Yayınları.
- Bourdieu, P., & Wacquant, L. (2003). *Düşünümsel bir antropoloji için cevaplar* (N. Ökten, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bozkurt, V. (2000). *Püritanizmden hedonizme yeni çalışma etiği*. Bursa: Alesta Basım Yayın.
- Cerit, C. (1994). *Profesyoneller iktidarı*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Çingı, H. & Kasnakoğlu, Z. (1980). Öznel meslek saygınlığı üzerine bulgular. *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Gelişme Dergisi*, 7(3/4), 317–360.
- Çolak, M. (2015). *Çalışma kültürü*. İstanbul: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Demir, Ö. & Acar, M. (2007). *Sosyal bilimler sözlüğü* (6. basım). İstanbul: Vadi Yayınları.
- Erbil, L. (2013). *Cüce* (3. basım). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Erdil, E. & Kasnakoğlu, Z. (2000). Meslek saygınlığı ve tercihleri: Ankara 1996. *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Gelişme Dergisi*, 26(3/4), 575–603.
- Eren, O. (2015a). Suffering: Commodification of music and the effects of 1980 military coup on the music industry in Turkey. *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*, 4(3), 103–108.
- Eren, O. (2015b). Soruşturma. *Hayal Kültür Sanat Edebiyat Dergisi*, 55, 41–43.
- Erhan A., Kılıçgedik, N., Bakan, S., Bakan, İ. & Kemer, B. (2003). *Sosyal bilimler el sözlüğü*. İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Ertekin, Y. (1987). *Halkla ilişkiler ve meslekleşme olgusu. AÜBYYO Sempozyumu* içinde. Ankara: Today Yayınları.

- Genç, G., Kaya, A. & Genç M. (2007). İnönü üniversitesi tıp fakültesi öğrencilerinin meslek seçimini etkileyen faktörler. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(14), 49–63.
- Güldiken, N. (2015). *Çalışma sosyolojisi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Dahi Türk kalbine yenildi. (3 Aralık 2011). *Hürriyet Gazetesi*. <http://www.hurriyet.com.tr/dahi-turk-kalbine-yenildi-19377938> adresinden 25.11.2015 tarihinde edinilmiştir.
- Kalaycıoğlu, S., Çelik, K., Çelen, Ü. & Türkyılmaz, S. (2010). Temsili bir örneklemede Sosyo-Ekonomik Statü (SES) Ölçüm Aracı geliştirilmesi: Ankara kent merkezi örneği. *Journal of Sociological Research*, 3(1), 183–220.
- Kara, T. (2013). *Vasatlığa giriş dersleri*. İstanbul: Hayal Yayınları.
- Kemerlioğlu, E. (1996). *Toplumsal tabakalaşma ve hareketlilik*. İzmir: Saray Kitabevi.
- Kulaksızoğlu, A. (2005). *Ergenlik psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kuzgun, Y. (2000). *Meslek danışmanlığı*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Marshall, G. (2005). *Sosyoloji sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Marx, K. (2005). *Ekonomi politiğin eleştirisine katkı* (S. Belli, Çev.). Ankara: Sol Yayınları.
- Mays, A. B. (1973). *Meslek eğitiminin prensipleri ve tatbikatı* (İ. Özdil & R. Öncül, Çev.). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Omay, U. (2008). Boş zamanın manipülasyonu ve çalışma. “*İş, Güç*” *Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 10(3), 122–147.
- Onur, B. (1997). *Gelişim psikolojisi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Ören, K. & Yüksel, H. (2012). Geçmişten günümüze çalışma hayatı. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 1(1), 35–59.
- Ören, K. (2013). *Çalışma sosyolojisi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Özsoy, O. (2004). *Geleceğin meslekleri*. İstanbul: Hayat Yayınları.
- Sayan, A. (2013). *Futbol tribünlerinin izinde forumlar: Alisamiyen. Net analizi* (Yüksek lisans tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden edinilmiştir.
- Schiller, H. (1993). *Zihin yönlendirenler* (C. Cerit, Çev.). İstanbul: Pınar Yayınevi.
- Sencer, M. (1974). *Sosyal sınıflar (kriter ve göstergeler)*. İstanbul: Gözlem Yayınları.
- Soyer, S. (1996). *Endüstri sosyolojisine giriş*. İzmir: Saray Kitabevi.
- Tercan, A. (2006). Şiir kirliliği ve kültür endüstrisi. *Lacivert Öykü ve Şiir Dergisi*, 12.
- Heyet. (1992). *Türkçe sözlük*. İstanbul: Milliyet.
- Sunar, L., Kaya, Y., Otrar, M., Nerse, S., Demiral, S. & Kalpaklıoğlu, B. (2015). *Türkiye mesleki itibar araştırması*. <http://turkeyses.net/> adresinden 29.11.2015 tarihinde edinilmiştir.
- Veblen, T. (2005). *Aylak sınıfın teorisi* (Z. Gültekin & C. Atay, Çev.). Erzurum: Babil Yayınları.